

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016369426

Дата перевірки:
17.06.2024 20:08:26 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
17.06.2024 20:13:08 EEST

ID користувача:
100011301

Назва документа: Дипломна_Каркач

Кількість сторінок: 57 Кількість слів: 10118 Кількість символів: 78644 Розмір файлу: 912.00 KB ID файлу: 1016176287

21.3% Схожість

Найбільша схожість: 4.05% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1016166891)

15.5% Джерела з Інтернету 812 Сторінка 59

9.4% Джерела з Бібліотеки 98 Сторінка 66

0.53% Цитат

Цитати 10 Сторінка 67

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 11

Міністерство освіти і науки України
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти

Соціальна робота
(назва освітньої програми)

231 «Соціальна робота»
(шифр і назва спеціальності)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

ОСВІТА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

Студента:

Каркача Андрія Володимировича

Науковий керівник:

Мякушко Надія Семенівна, к.політ.н., доцент,

Рецензент:

Артюшенко Петро Петрович, к.п.н., доц.

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Надія МЯКУШКО

(підпис)

(ініціали та прізвище)

«__» _____ 20__ року

Полтава 2024

Реєстраційний № _____
_____ (дата) _____ (ППП)

Результати перевірки _____
_____ (до захисту) _____ (ППП) _____ (дата)
(на доопрацювання)

Результати захисту: _____
_____ (оцінка)

Голова ЕК _____
_____ (підпис) _____ (ППП)

Члени ЕК _____
_____ (підпис) _____ (ППП)

_____ (підпис) _____ (ППП)

_____ (підпис) _____ (ППП)

_____ (підпис) _____ (ППП)

Відповідальний секретар ЕК _____
_____ (підпис) _____ (ППП)

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна робота*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
соціальної роботи та
спеціальної освіти
доц. Мякушко Н.С.

_____ (підпис)

“___” _____ 2024 року

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ**

_____ **Каркачу Андрію Володимировичу** _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

ОСВІТА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

керівник роботи

Мякушко Н.С., кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти

затвержені наказом по інституту від “___” _____ 202_ року № ___

2. Строк подання здобувачем освіти роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Виконавці
1.	Забезпечення здобувачів освіти методичними рекомендаціями по виконанню роботи	На початку навчання	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
2.	Вивчення напрямків дослідження	За графіком	Здобувач освіти
3.	Складання плану роботи та підготовки індивідуального завдання роботи	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
4.	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження	За графіком	Здобувач освіти
5.	Підготовка наукових тез з теми, що досліджувалась	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
6.	Розробка діагностичного інструментарію та проведення констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
7.	Узагальнення результатів констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
8.	Проведення формуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
9.	Узагальнення результатів формуючого експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів	За графіком	Здобувач освіти
10.	Подання на кафедру закінченої роботи, включаючи електронну версію (з метою перевірки її на плагіат)	До передзахисту	Наук. керів. Здобувач освіти
11.	Підготовка письмового відзиву на роботу	До передзахисту	Наук. керів.
12.	Проведення попереднього захисту робіт	За графіком	Комісія
13.	Прийняття рішення про допуск роботи до захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
14.	Зовнішнє рецензування	До передзахисту	Наук. керівник
15.	Направлення робіт з рецензією до екзаменаційної комісії (ЕК) для захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
16.	Захист роботи	За графіком	Комісія

Здобувач освіти _____
(підпис)

Керівник роботи _____
(підпис)

Каркач А.В. _____
(прізвище та ініціали)

Мякушко Н.С. _____
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота магістра: 73 с., 3 рис., 2 табл., 58 джерел.

У магістерській роботі розглядаються проблеми та перспективи формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови в умовах Університету третього віку.

Проаналізовано досвід реалізації програм навчання іноземної мови слухачів в Університеті третього віку територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) управління соціального захисту населення Подільської районної у м.Полтаві ради. Зроблено спробу дати оцінку ролі іншомовної освіти старшого покоління як засобу подолання та профілактики низки негативних наслідків соціальної адаптації. У роботі також наведено результати авторського досвіду та узагальнення і сформовано рекомендації щодо особливостей навчання іноземної мови літніх слухачів Університету третього віку.

Проведене дослідження підтвердило успішність практики соціальної роботи з літніми людьми у форматі інформальної геронтоосвіти на соціальну адаптацію літніх людей, користувачів соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» та інших геронтоосвітніх програм для людей літнього віку.

Об'єкт дослідження – формування і розвиток комунікативно-адаптивних компетенцій.

Предмет дослідження – формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Мета дослідження – формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови та

визначення моделі її формування в умовах Університету третього віку територіального центру.

Методи дослідження. Реалізація мети і завдань дослідження здійснювалася шляхом комплексного поєднання теоретичних і емпіричних методів: аналіз літератури для обґрунтування актуальності проблеми дослідження; методи аналізу та синтезу, систематизація і узагальнення для виявлення засад, сутності та особливостей формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови; тестування літніх слухачів для з'ясування ступеню впливу на їх самореалізацію геронтоосвітнього процесу Університету третього віку.

Одержані висновки та їх новизна. Виявлено сприятливий вплив інформальної геронтоосвіти на формування іншомовних компетентностей літніх людей; визначено методологічні засади процесу самореалізації людини літнього віку в умовах Університету третього віку, інтегративний вплив комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Практична значущість роботи полягає у визначенні геронтологічних умов формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах в умовах Університету третього віку.

Результати дослідження можуть бути застосовані під час надання соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» та професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: Геронтоосвіта, іноземна мова, інформальна освіта, соціальна робота, інтеграція літніх людей, Університет третього віку, слухачі літнього віку.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

1.1. Соціальні ресурси літнього віку і шляхи їх реалізації.

1.2. [Інститут освіти як суб'єкт соціалізації людей літнього віку та об'єкт соціальних змін.](#)

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ

СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

2.1. Фактори та умови розвитку геронтоосвіти.

2.2. Соціологічне дослідження «Освіта як визначальний

чинник у життєдіяльності людей літнього віку».

Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Гуманізація та глобалізація сучасного суспільства змушує задуматися, що єдиною можливою відповіддю на виклики процесів, що відбуваються зараз у світі, є підвищення якості життя.

Відповідно до Конвенції МОП № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики» держави покликані вживати всіх заходів для забезпечення найкращого життєвого рівня, включаючи соціальне забезпечення та освіту населення, для підтримки соціальної гнучкості, активності, гідного існування та автономної життєдіяльності сучасного суспільства: всіх верств та вікових категорій. Гідність є важливою гуманітарно-ціннісною характеристикою тимчасових, просторових, міжсуб'єктних координат існування людини.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що питання соціальної адаптації людей літнього віку, підтримки їхньої комунікативної взаємодії із соціумом, необхідністю збільшення зайнятості та залучення людей похилого віку до життя сучасного суспільства в Україні перебувають на стадії розвитку та викликають великий науковий інтерес.

У житті людини літнього віку вітчизняні та зарубіжні дослідники визначають освіту як чинник соціального розвитку, як умова збагачення духовного життя, розвитку самосвідомості та розумового розвитку, а також як фактор, що сприяє спілкуванню через розвиток мови, розширення кола спілкування, тобто соціалізації.

Геронтоосвітня діяльність, що має величезний арсенал форм і методів духовного і фізичного розвитку особистості, здатна оптимізувати життєдіяльність людей літнього віку, стимулювати їх творчі здібності. У цьому актуалізується розробка програм, пошук нових підходів, структури, змісту геронтоосвітньої діяльності, вкладеної у забезпечення активного ЖИТТЯ.

Прагнення знайти шляхи вирішення цих протиріч визначило необхідність розробки моделі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Об'єкт дослідження – Формування і розвиток комунікативно-адаптивних компетенцій

Предмет дослідження – Формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Мета дослідження – визначити теоретичні засади, сутність комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови та визначити моделі їх формування в умовах Університету третього віку територіального центру.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

1. Окреслити генезу інституту соціальної підтримки людей похилого віку.
2. Визначити чинники, що зумовлюють еволюцію соціального становища людей літнього віку.
3. Охарактеризувати сутність комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.
4. Емпірично дослідити та визначити модель формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Гіпотеза дослідження є науковим припущенням, що процес формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах буде ефективним, якщо розроблено та впроваджено модель навчання людей похилого віку

іноземній мові в Університеті третього віку як інформальній інституції суспільного життя.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи порівняльного аналізу й синтезу (для окреслення концептуальних основ дослідження та здійснення теоретичної інтерпретації основних понять), системного аналізу (для здійснення операціональної інтерпретації основних понять та розробки робочих гіпотез дослідження), типологізації (для опису основних тенденцій та закономірностей у формуванні комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у практиці соціальної роботи).

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальшого наукового розроблення проблеми формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови, а також для здійснення відповідних досліджень, спрямованих на впровадження інструментів оцінки сформованості геронтоосвітніх іншомовних компетентностей для успішної адаптації у сучасному суспільстві. Також ці результати можуть бути використані для організації геронтоосвітніх програм або проектів у соціальних закладах, зокрема Університетах третього віку.

Наукова новизна дослідження – набули подальшого розвитку наукові положення щодо змісту поняття «комунікативно-адаптивна компетенція» у сфері вивчення іноземної мови, сформовану позитивними мотивами на основі усвідомлення своїх переваг у дозвіллево-геронтоосвітній діяльності, розроблено модель формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах в умовах Університету третього віку, удосконалено відомості щодо гергагічних умов ефективної реалізації моделі формування комунікативно-

адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено у доповіді на V Всеукраїнській студентській конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» (Тернопіль, 2024).

Структура магістерської роботи. Вступ, два розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додаток. Повний обсяг магістерської роботи 73 сторінки, уміщено 2 таблиці, 3 рисунки, 58 найменувань, зазначених у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

1.1. Соціальні ресурси літнього віку і шляхи їх реалізації.

У суспільстві люди літнього віку займають значну соціальну нішу, внаслідок цього зростає увагу суспільства до питань їх соціального буття. На думку експертів журналу «The Economist» до 2030 року в економічно розвинених країнах третина населення буде пенсійного віку, а кожен десятий переступить поріг 80 років¹ [1]. Усі зміни у суспільстві та у соціально-демографічній структурі ведуть до того що частка літніх людей зростатиме. Внаслідок цього ця група населення стає однією з основних соціальних груп, що визначають функціонування суспільства.

Старіння – закономірність у житті людини, як і всього живого, що її оточує. Ні відмінити, ні обійти, ні заборонити її людина не може.

Цифри вперта річ. До 2050 року величина бюджетних видатків, пов'язаних зі старінням населення (передусім пенсійні витрати та витрати на охорону здоров'я) досягнуть 26%. Різке збільшення навантаження на держбюджет, пов'язані зі старінням населення, експерти очікують між 2025 та 2030 роками. До 2030 року чисельність пенсіонерів зрівняється із чисельністю найманих працівників² [2].

Затверджується і нова система цінностей та норм щодо старіючого населення. Вона відображає не тільки відтворювальну модель населення, а й вікові переваги. Старість не розглядається як період життя людини, коли

¹ The World Ahead 2024. <https://www.economist.com/>. URL: <https://www.economist.com/the-world-ahead-2024> (date of access: 09.02.2024).

² Циган Р. М. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: https://doi.org/chrome-extension://efaidnbmninnlpcajpcglefindmkaj/http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/96.pdf.

втрачається сенс життя, а постає як період реалізації накопичених ідей і життєвих планів.

Нова модель старості передбачає, що у центрі турбот сім'ї, нашого суспільства та держави має стояти індивідуальність літнього людини як особистості та її повний розвиток³ [1].

Ресурсні можливості людей третього віку не безмежні, але все ж сьогодні вони мають непогане здоров'я, високий освітній рівень, життєвий і професійний досвід.

Незважаючи на те, що світова світоглядна парадигма розглядає старість як економічний, політичний та духовно-моральний ресурс суспільства, в Україні очевидна необхідність інтеграції людей похилого віку в соціум, що забезпечує їх включеність до основних сфер життєдіяльності. На основі ідей конфуціанства, ролі людей літнього віку як носіїв загальнолюдських цінностей, які забезпечують соціокультурну спадкоємність, відчувається необхідність підвищення авторитету та позицій старшого покоління в сучасному українському суспільстві⁴ [1].

Низький рівень матеріальної забезпеченості є чинником соціального неблагополуччя, визначальним низький рівень соціального становища людей похилого віку; переважна більшість людей похилого віку перебуває у стані бідності і мало забезпеченості і змушена мобілізувати особисті ресурси⁵ [1].

Фінансові, матеріальні проблеми хвилюють переважна більшість людей похилого віку і є, безсумнівно, превалюючими. Їх властиво зневіра у

³ Познанська К. В. СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА СТАВЛЕННЯ ДО СТАРОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. № 39. С. 340–345.

⁴ Клименюк Н. В. Відношення до старості в різних культурних традиціях: історичний аспект. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. : Педагогіка. 2010. Т. 123, № 110. С. 53–58.

⁵ Житинська М. О. Забезпечення якості життя людей похилого віку як соціальна проблема. *Освітологічний дискурс* 2015. № 1 (9). С. 116–124.

поліпшення свого матеріального становища. Результат порівняння матеріального становища людей похилого віку з іншими поколіннями виявляється не на користь тих можливостей, які надають сімейні доходи пенсіонерів в даний час. Тому цінності матеріального добробуту домінують у ціннісній свідомості людей похилого віку. Незважаючи на те, що оцінка літніми людьми свого матеріального становища покращилася в порівнянні з тією, що спостерігалася кілька років тому, недостатня матеріальна забезпеченість блокує реалізацію більшістю людей похилого віку своїх соціально-економічних очікувань і підтримує вищий у порівнянні з молоддю та людьми середнього віку рівень соціального песимізму⁶ [].

Формування соціального самопочуття людей літнього віку обумовлено різкою невідповідністю між соціальними очікуваннями та ресурсами для їх реалізації. Незадоволеність матеріальним становищем відіграє свого роду «блокуючу» роль в оцінці людей літнього віку свого соціального становища. У разі соціальної транзиції старше покоління демонструє найгірше соціальне самопочуття проти іншими віковими групами. Внаслідок відносно високої вартості життєво необхідних благ та послуг менш захищеними відчують себе люди похилого віку в місті, ніж які проживають у сільській місцевості⁷ [].

Соціальне становище людей похилого віку багато в чому залежить – від мобілізації наявних ресурсів і результативного пошуку додаткових матеріальних та соціальних ресурсів. У транзитивному соціумі саме внутрішні, невідчужувані ресурси адаптації людей похилого віку починають відігравати значну роль зміні їх соціального становища; активізація

⁶Ільчук Л. І. Соціальне самопочуття населення України як результат соціальної захищеності. *Оптимізм і песимізм: амбівалентність українського соціуму в духовному і матеріальному вимірах* : матеріали XVI науково-практ. конф. Київ, 2018. С. 12–18.

⁷Галіяш Н. Б. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ. *Медсестринство* 2012. № 1. С. 17–19.

залучення ресурсів, хоч і обмежених, є одним з основних факторів поліпшення їхньої соціальної позиції.

У той же час слід визнати, що коло питань, присвячених дослідженню світоглядних аспектів життєдіяльності людей похилого віку все ще недостатнє. Сьогодні потрібен ширший підхід до вивчення старіючого суспільства як з позицій державних інтересів, і з погляду індивідуальних підходів⁸ [].

Літніх людей важливо не лише розглядати нужденними у соціальній підтримці. Багато хто з них здатний сам покращити свою ситуацію. Слід створювати сприятливі умови для їх можливостей. Вік пізньої зрілості має унікальні соціальні ресурси.

Під ресурсними можливостями ми розуміємо деякі особливості людей похилого віку, які можуть сприяти благополучному старінню та вирішенню вікових завдань, але, як правило, не знаходять собі застосування без зовнішньої підтримки⁹ [].

Соціальні ресурси – це носії соціального потенціалу. Соціальний потенціал є характеристикою можливостей соціальних ресурсів у задоволенні суспільних потреб. Соціальні ресурси людей похилого віку – це творчий потенціал особистості, соціальна активність, життєвий досвід, життєва мудрість, свобода, час, творча енергія. Соціальні ресурси є основою всіх ресурсів. Тому перед соціальним управлінням стоїть завдання більш продуктивно використовувати соціальні ресурси людей похилого віку для ефективного досягнення поставлених цілей¹⁰ [].

⁸ Сопко Р. І. СТАНОВИЩЕ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2023. № 7. С. 298–305.

⁹ Балдинюк О. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2018. № 1. С. 12–17.

¹⁰ Мацкевіч Ю. Особливості соціальної активності людей похилого віку. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2018. № 121. С. 77–82.

Соціальні ресурси можуть і повинні бути актуалізовані в якихось соціальних структурах, призначених саме для створення найбільш комфортних умов існування літнього населення.

Свідомість людини та її психіка мають системну будову, і зміна (зокрема, погіршення) одних психологічних функцій то, можливо успішно компенсовано з допомогою інших психологічних функцій.

Криза і є свідченням того, що суб'єкт в умовах зміни психофізіологічних можливостей організму, стану здоров'я, вичерпаної мотивації досягнень і іншого виявляється готовий до зміни способу життя і внутрішньої позиції по відношенню до життя. Вихід на пенсію, та інші маркери зміни статусу, формально узаконюють ці зміни, роблять їх, так би мовити неминучими, оскільки самостійно прийняте рішення про вихід на пенсію, наприклад, є завжди рішенням суб'єкта, що розвивається.

Тому є необхідним створення спеціалізованих консультативних пунктів для людей похилого віку, завданням яких буде психологічна підготовка суб'єкта до виходу на пенсію, до подолання кризи похилого віку, фасилітація пошуку суб'єктом нових життєвих орієнтирів.

З точки зору гуманістичної психології найважливіша умова самореалізації в будь-якому віці, особистісного росту та психічного здоров'я – це позитивне прийняття людиною себе, яке можливе лише за безумовного позитивного прийняття з боку інших¹¹ [].

Очевидно, для похилого віку безумовне позитивне прийняття себе пов'язані з безумовним позитивним прийняттям свого життєвого шляху (сім'ї, професії, дозвілля, життєвих цінностей та інше). Для більшості людей похилого віку практично вичерпані можливості скільки-небудь серйозних змін у життєвому шляху.

¹¹ Зуєва А. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ УСТАНОВОК СТОСОВНО ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ ТА СТАРОСТІ. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2018. № 3. С. 109–116.

Але людина похилого віку може нескінченно багато працювати зі своїм життєвим шляхом в ідеальному плані, внутрішньо, і саме в даному випадку їй необхідна психологічна допомога. Його провідною діяльністю стає внутрішня робота щодо прийняття свого життєвого шляху¹² [].

Психічні процеси, хоч і відрізняються в літньому віці деякою ригідністю і трохи сповільнені, порівняно зі зрілим віком, все ж таки забезпечують необхідний рівень життєвої активності.

Розумові здібності людей похилого віку набагато вищі, ніж це прийнято вважати. За відсутності сильних органічних порушень вони знижуються незначно. Крім того, літні мають таку розумову якість, яка недоступна молодшим дорослим, як мудрість. А це означає, що в життєвому плані люди похилого віку при благополучному старінні вміють знаходити рішення конфліктних ситуацій, а також найбільш вигідні вирішення життєвих ситуацій¹³ [].

Виходячи з усього вищевикладеного, ми можемо виділити такі основні соціальні ресурси людей похилого віку.

1. Мудрість, чи життєвий досвід.

2. Нереалізовані потреби духовно-пізнавального, творчого плану, якщо вони були сформовані протягом життя.

3. Здатність та бажання до зміни.

4. Здатність до соціальних контактів та необхідність у них.

Для благополучного старіння потрібна наявність деяких внутрішніх умов.

¹² Драб Я. Психологічні особливості соціалізації та самореалізації людей похилого віку. *НЕЙРОNEWS: Психоневрологія та нейропсихіатрія*. 2016. № 2-1. С. 14–19.

¹³ Джуган Р. І. Концептуалізація поняття "успішне старіння" у соціогуманітарних науках та соціології. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: соціологічна*. 2020. № 14. С. 54–62.

Можливість і потреба у їхньому надбанні, у сприятливій психологічній атмосфері та відповідній соціальній обстановці, напевно, і слід вважати основним соціальним ресурсом літньої людини.

Незважаючи на наявність незворотних біологічних змін, які можна значно уповільнити відповідно до сучасного рівня розвитку медицини, збереження когнітивних процесів багато в чому залежить від самооцінки, внутрішнього настрою літньої людини, її бажання до саморозвитку та тренування.

При цьому досвід дозволяє заповнити зниження швидкості пізнавальних процесів, а незаперечною перевагою старості є набуття мудрості.

Що стосується емоційної сфери, до старості, як правило, людина стає більш уразливою, потребує більш чуйного уважного ставлення.

Незважаючи на це, при виборі життєвої стратегії, людина похилого віку може почуватися емоційно благополучно за практично будь-яких життєвих обставин¹⁴ [].

У завдання соціальних служб має входити як забезпечення психоемоційного комфорту, а й допомогу у виробленні позитивної стратегії емоційного старіння. Швидше за все, найбільший вплив на цей вибір має осмислення життєвого шляху.

Структура самосвідомості літньої людини зазнає ряду змін, таких як: депривація домагання на визнання, відторгнення від імені, розмивання статевої ідентифікації, подовження минулого при усвідомленні тимчасової перспективи¹⁵ [].

¹⁴ Міщиха Л., Коропецька О. ПРОБЛЕМА СТАРОСТІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. № 1. С. 110–114.

¹⁵ Терлецька Л. Г. Психологічні механізми процесу самоаналізу : монографія. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2016. 239 с.

У літньому віці людина виникають нові завдання розвитку, у своїй найбільш важливими психологічними завданнями є: збереження узгодженості зі своєю ідентичності і знаходження сенсу життя. Вирішення цих та інших вікових завдань може бути полегшено при використанні літньою людиною внутрішніх ресурсів, таких як: мудрість, нереалізовані потреби духовно-пізнавального, творчого плану, здатність та бажання до зміни, здатність до соціальних контактів та необхідність у них¹⁶ [].

Соціальна активність людей похилого віку залежить від їх соціально-економічного стану, стану здоров'я, соціального середовища, громадської думки, рівня професіоналізму соціальних працівників.

У літньому віці соціальна активність може виявлятися насамперед у чотирьох основних сферах життєдіяльності: трудовій, громадській, сімейно-побутовій, соціокультурній¹⁷ [].

Величезне значення для успішного вирішення поставлених завдань має розвиток механізму соціального партнерства між державою, недержавними структурами, громадськістю та сім'єю, що дозволяє вирішувати проблеми літнього населення на основі об'єднання зусиль усього суспільства.

1.2. Інститут освіти як суб'єкт соціалізації людей літнього віку та об'єкт соціальних змін.

Проблема змістовних сторін процесу соціалізації у структурі інституту освіти, і тісно пов'язані з ними проблеми соціокультурного відтворення, поширення певних культурних цінностей і норм стоїть сьогодні вкрай гостро у суспільстві¹⁸ []. Існує, очевидно, і зв'язок між первинною та вторинною

¹⁶ ПРОДАН О. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОУСВІДОМЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2016. 247 с.

¹⁷ Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2023. 220 с.

¹⁸ Каркач А. В. Ресоціалізуючі функції Університетів третього віку у сучасному соціумі в Україні. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : М-ли Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 4–5 листоп. 2016 р. Дніпро, 2016. С. 64–68.

соціалізацією у стінах шкіл та університетів та рівнем соціального конфлікту та толерантності, між змістовними характеристиками навчального процесу освітніх структур та ступенем гуманістичної рефлексивності літніх людей та суспільства в цілому. Ніхто не зможе відібрати у школи та університету функцію агентів соціалізації, і в будь-якому, самому (гіпотетично) «деідеологізованому» соціумі інститут освіти, як і раніше, буде індуктором і медіатором смислів, значень та установок. Важко, мабуть, назвати інший соціальний інститут, який більшою мірою був би відповідальний і за соціальні трансформації – процесний, – і не завжди спланований, – результат, ефект освітньої, виховної та репродуктивної практики даного соціуму¹⁹ [1].

Певний комплекс ідей створює певне суспільство, та інститут освіти, будучи феноменом історичної протяжності, як ретроспективного, і перспективного характеру, з одного боку є об'єктом «соціального конструювання реальності», з іншого ж - виступає активним суб'єктом цього процесу. Цінності, погляди та ідеї, що реалізуються через внутрішню практику вищої та середньої школи, створюють відповідний тип соціуму та соціальних відносин. Покликаний спочатку відтворювати подібне, він, насправді, створює умови для трансформацій соціального характеру, тобто, що стосуються практично всіх сфер життя суспільства та його інститутів - чи то економіка, держава, охорона здоров'я чи релігія. З іншого боку, інститут освіти завжди дуже чуйно реагує на суспільство, що змінилося, і його потреби - як у конкретних фахівцях, так і, ширше - у конкретній «моделі людини» (Р. Лойер), затребуваній даним суспільством у даний історичний період. У зв'язку з цим, тенденції розвитку інституту освіти завжди відображають тенденції соціальної зміни; з того - якого роду вимоги пред'являє даному інституту суспільство, ми можемо робити висновки про те

¹⁹ Лисенко Ю. Специфіка соціалізації людей похилого віку в сучасному суспільстві. *Social Work and Education*. 2018. Т. 5, № 4. С. 33–44.

- як це суспільство буде виглядати у найближчій історичній перспективі. Що ж є ці тенденції, і які вимоги пред'являються інституту освіти в сьогоденному світі?²⁰ []

Основні тенденції у розвитку сучасного інституту освіти²¹ [], що проявилися більш-менш чітко на сьогоднішній день, включають, на наш погляд, комодифікацію, технологізацію, уніфікацію та деінституціоналізацію освіти. Розглянемо їх послідовно.

Комодифікація освіти є тенденцією щодо його перетворення на один із видів товару, з усіма властивими останньому властивостями - кращої чи гіршої якості, представленого у більшому чи меншому асортименті, дешевого чи дорогого, тощо. Освітні установи (особливо - професійні) перетворюються на свого роду підприємства, або корпорації з виробництва та реалізації освітніх послуг. Студенти, відповідно, перетворюються на клієнтів корпорації, її первинних споживачів (вторинним споживачем цього продукції є вже суспільство)²² [].

Комодифікація освіти одна із «побічних ефектів» комодифікації суспільства взагалі, тенденція чого проявилася одночасно з лібералізацією соціально-економічних відносин.

Технологізація освіти є багатоскладним феноменом, що включає, з одного боку, модернізацію технічного забезпечення навчального процесу, впровадження нових, високих технологій в освітню практику, а з іншого - тенденцію збільшення ролі компетентнісного початку та відмови від виховної функції інституту освіти²³ [].

²⁰ Роль освіти в сучасному світі / В. Л. Ходунова та ін. *АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ*. 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/311> (дата звернення: 09.02.2024).

²¹ Щудло С. Вища освіта у пошуку якості : quo vadis. : монографія. Харків – Дрогобич : Коло, 2012. 340 с.

²² Терлецький А. В. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ПОСЛУГИ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ. *ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС*. 2023. № 1. С. 254–261.

Оптимістичні передбачення майбутньому інформаційних технологій у системі освіти часто включають твердження про те, що ІТ надають позитивний вплив на рівність освітніх можливостей²⁴ [].

Технологічна модернізація сприймається як безумовно позитивний фактор.

Сьогодні актуальності набуває поняття компетентності майбутнього фахівця, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентність та відповідні їй компетенції, на думку багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, є тими індикаторами, що дозволяють визначити його готовність до життя, подальшого особистісного і професійного розвитку й до активної участі в житті суспільства.

Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на формування ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу, буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості. Компетентнісний підхід в освіті розглядається як одна з підстав оновлення сучасної освіти, оскільки дозволяє ліквідувати розрив між когнітивним, діяльнісним і особистісним рівнями розвитку²⁵ [].

²³ Сембрат А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД. *The scientific heritage*. 2021. № 68. С. 11–15.

²⁴ Каркач А., Семигіна Т. Цифрова компетентність людей похилого віку: специфіка, критерії сформованості та програма розвитку. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 50–56.

²⁵ Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 564 с.

Уніфікація освіти є тенденцією щодо приведення до системи єдиних знаменників освітніх стандартів, норм, змісту спеціальностей, систем оцінки знань та підсумкових ступенів.

Зазначені вище тенденції та процеси найбільш повно реалізуються в Європі, що нагромадила величезний позитивний досвід інтеграції та інтенсифікації міжнародних зв'язків у галузі освіти. Європейський союз, найбільше інтеграційне угруповання сучасного світу, є піонером у справі зближення та гармонізації національних систем підготовки кадрів. У свою чергу активна політика в цій галузі стала каталізатором економічного та соціального об'єднання Європи, одним із головних інструментів інтеграційних процесів.

Деінституціоналізація освіти є тенденцією часткового чи повного виведення освітнього процесу межі офіційних освітніх установ. До деінституціоналізації відносяться такі, що розвиваються явища та ідеї, як інформалізація освіти, освіта для дорослих, освіта протягом усього життя, самоосвіта, освіта в домашніх умовах, додаткова освіта, громадянська освіта, тощо²⁶ [].

вимоги, які пред'являє до людини сучасність, цілком адекватно та логічно відбиваються у феномені деінституціоналізації. Якщо новий, «мережевий» світ очікує нового – «мережевого», «модульного» тощо. людини, якщо здобута одного разу освіта вже не може бути здобутою «раз і назавжди», тоді диверсифікація суб'єкта освітньої практики просто неминуча, вже тому, що освітні програми офіційних навчальних закладів можуть просто не встигати за вимогами часу. У цій ситуації самоосвіта та навчання на всіляких курсах стає цілком виправданим та ефективним

²⁶ФОРМАЛЬНА, НЕФОРМАЛЬНА, ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА: СУТЬ, ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ / С. І. Ткачов та ін. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 13(31). С. 357–365.

способом вирішення, проблеми адаптивності та власної адекватності людини.

Таким чином, коммодифікація, технологізація, уніфікація та деінституціоналізація освіти виступають як результат вимог, що змінилися стосовно інституту освіти, з боку суспільства.

У сучасних соціально-економічних умовах затребуваність людини визначається рівнем її освіти, здатністю швидко і ефективно приймати рішення, легко пристосовуватися до технологій, що швидко змінюються, і умов праці.

Літні люди – один із найпредставніших соціально-демографічних верств населення, соціальний стан якої в нашій країні за останні роки зазнав істотних змін²⁷ [].

Навчання допомагає людині пенсійного віку повноцінно заповнити своє дозвілля та організувати свій вільний час, що у свою чергу є фактором підвищення рівня та якості життя людей похилого віку, яке пов'язане не тільки з матеріальним благополуччям.

Потреба у навчанні у осіб пенсійного віку формується проблемною ситуацією. За рахунок навчання розширюється сфера можливого вибору моделей поведінки у тих чи інших ситуаціях²⁸ [].

Освіту в літньому віці можна розглядати і як взаємодію людини з різними джерелами інформації, в основі якої лежать певні потреби людей похилого віку, тобто саме те, що перетворює звичайне засвоєння інформації в освітню ситуацію, причому її змістовними компонентами є ті елементи, які розвивають людину та сприяють саморозвитку. У той же час і до інформації,

²⁷ Каркач А., Кравченко О., Семигіна Т. Сучасні підходи до розуміння літніх людей як особливої соціальної групи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 77–90.

²⁸ Мордас С. ОСВІТА ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ. *INFORUM*. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/22/66/510> (дата звернення: 09.01.2024).

що передається, пред'являється жорстка вимога – вона повинна бути різномірною (лекції, навчальні посібники, довідкові матеріали, брошури тощо). Отже, подібна інформація, відібрана з урахуванням віку та кваліфікації людей похилого віку, повинна орієнтуватися на певні бажання учнів, включати в себе спеціальну літературу з різних галузей знань, відомості, що поставляються засобами масових комунікацій тощо.

Висновки до першого розділу

Організація соціалізації людей похилого віку дозволила б об'єднати зусилля для поліпшення умов життєдіяльності, соціально-психологічного стану пенсіонерів, дала б можливість залучити до роботи найактивніших, що сприяло б їх самореалізації, звільнення від почуття самотності.

Активізація соціальної поведінки людей похилого віку дозволить загальмувати і пом'якшити процес старіння. Пристосування до старості – це здатність визначити оптимальні співвідношення між неминучим відпочинком деяких сфер колишньої діяльності та продовженням активного життя.

Державна політика щодо людей похилого віку має будуватися на засадах соціальної солідарності та справедливості, що передбачає захист прав людей похилого віку, підвищення рівня їх пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, надання літнім людям гарантій посиленої зайнятості, широкого спектру соціальних послуг, що сприяють підтримці їх нормальної життєдіяльності.

Інститут освіти неминуче інкорпорував завдання виховання та соціалізації взагалі. Разом з тим, виклики, з якими стикається цей інститут як об'єкт соціальних трансформацій, не ставлять під питання його

соціокультурну репродукційну функцію. Коммодифікація, технологізація, уніфікація та деінституціоналізація каталізують процес соціалізації в інституті освіти в силу своєї домінуючої прагматичної спрямованості.

Соціальні інститути двоїсті за своєю суттю, виступаючи одночасно «природним» та «штучним» феноменом; змістовне наповнення їх функціонування відчуває у собі трансформуючий вплив із боку які у соціальному просторі суб'єктів. Неоінституційна парадигма дозволяє досліджувати змістовні аспекти інституційної практики освіти в умовах соціальних трансформацій, що являють собою, на наш погляд, інституційну рефігурацію, яку розуміють як процес змістовної зміни рутинізованих практик.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

2.1. Фактори та умови розвитку геронтоосвіти.

Передумови, розглянуті у попередньому розділі, послужили основою виникнення та розширення практик освіти літніх громадян. Сьогодні кількість спеціалізованих освітніх проєктів у всьому світі досить велика, щоб можна було говорити про початок процесу інституалізації геронтоосвіти.

Освіта людей літнього віку — відносно нове соціальне явище, хоча тези про доцільність навчання старшого покоління зустрічалися ще в роботах Цицерона, Сенеки, Монтеня. Виникнення перших ідей необхідності навчання людей було ініційовано не демографічними тенденціями, а, скоріш, міркуваннями гуманізму і загального освіти.

Сьогодні дедалі більшої популярності набирає теорія «людського капіталу», за якою витрати на освіту розглядаються як капіталовкладення у майбутнє [42]. У зв'язку з цим, є важливим звернути увагу на вигоди економічного, політичного, соціального та ін. характеру, які несе для всього суспільства освіта його членів пізньої дорослості.

Геронтоосвіта, без сумніву, має потенціал подолання величезної кількості різноманітних соціальних проблем. Але в той же час можна визначити напрями освіти старшого покоління, які на сьогоднішній день є **найважливішими**:

- соціальна адаптація людей похилого віку;
- підтримка їхньої професійної активності;
- підвищення кваліфікації у галузі цифрових технологій.

Однією з особливостей соціальної роботи є акцент на розгляді феномена, що вивчається в його контексті, зміщенні дослідницької установки на аналіз параметрів соціокультурного середовища. Тому вивчення закономірностей становлення особистості літньої людини у процесі ресоціалізації, дослідження особистісної динаміки, самореалізації, життєстійкості тощо без урахування культурної специфіки соціальної спільності, без визначення її приналежності до того чи іншого типу культури є неповним.

Одна із важливих цілей інтервенцій у соціальній роботі з літніми людьми в частині організації геронтоосвіти полягає у виявленні особливостей дії механізму міжпоколінної спадкоємності ціннісних

орієнтацій в умовах прискорення науково-технічного та соціально-культурного розвитку суспільства для запобігання виходу за традиційні рамки суспільних відносин конфлікту поколінь та формування надалі інструментарію консолідаційних цінностей поколінних груп [31].

Прийнято вважати, що традиційне суспільство має широке коло інститутів та агентів соціалізації, у якості яких виступають розширена багатопоколінна сім'я, сусіди, друзі тощо. Система консервативних цінностей, що формується і підтримується даними інститутами, включає повагу до старшим, колективізм, почуття обов'язку тощо. Сучасному ж суспільству властиво суттєве скорочення розміру сім'ї, відповідно – зменшення числа агентів сімейної соціалізації, зростання ролі однолітків. Характерна переорієнтація на сучасні чи ліберальні цінності – незалежність, індивідуальне благополуччя, досягнення, самореалізацію.

Зрештою, постмодерністському суспільству властива подальша трансформація процесу соціалізації, зростаючий вплив засобів масової комунікації, насамперед Інтернету, що формує фрагментарну картину світу, мозаїчну свідомість. Система цінностей у своїй певною мірою розмивається, зникають авторитети, критерії «правильності» систем цінностей, етичні стандарти ставляться під сумнів [4].

Традиційна культура характеризується орієнтацією людей у минуле. Не допускається внутрішня свобода людини, її діяльність суворо регламентована традиціями, за думками та вчинками здійснюється суворий постійний нагляд із боку найближчого соціального оточення. Сучасна культура відрізняється орієнтацією людей на теперішнє. Відносини між людьми визначаються їх статусом та роллю у соціальній системі. Суспільство прагне регулювати поведінку людини у вигляді моралі, етичних правил. Культура, що розвивається динамічно, характеризується орієнтацією людей на майбутнє. Культивуються самостійність, незалежність від

соціального оточення, визнається значимість індивідуальних інтересів та цінностей.

М. Мід у процесі своїх досліджень особливостей міжпоколінних відносин, типів сімейних відносин і темпів у суспільному розвитку також розробила свою типологію культур, що у наш час є однією з найвідоміших. У загальному вигляді М. Мід розрізняє в історії людства три типи культур – постфігуративну, кофігуративну і префігуративну, які, своєю чергою, відрізняються орієнтацією на минуле, сьогодення чи майбутнє [51].

При цьому акцент робиться на ролі окремих поколінь у трансляції цінностей та інших складових даних типів культури. Постфігуративна культура відрізняється орієнтацією на традиції та старше покоління, кофігуративна – на сучасність та однолітків, префігуративна – на майбутнє та на молодь, яка виступає моделлю поведінки для старшого покоління.

Для соціальної роботи цінним у класифікації М. Мід є те, що особливості культурних ціннісних орієнтацій пов'язані з характеристиками специфіки соціалізації та міжпоколінних відносин.

Особливості культурно-історичних умов, соціальний контекст ситуації задають специфіку переживання часу, виявляючись певним станом, що виражає ставлення індивіда до смислів минулого, сьогодення та майбутнього.

Однією з парадоксальних особливостей кофігуративного типу культури є зниження значення батьків у виборі життєвого шляху, але при цьому посилення ролі бабусь і дідусів, оскільки зв'язок з ними має емоційний характер. Грубо кажучи, представники старшого покоління, які проживають окремо, не намагаються прищепити онукам своє ставлення до життя, свій стиль поведінки, тому емоційні зв'язки з ними не порушуються. Тобто ми можемо припустити, що у високих оцінках минулого представниками кофігуративних культур знайшло своє відображення їхнє ставлення до власних предків [38].

Безперервність у суспільному розвитку обумовлена зміною поколінь. Взаємозв'язок між поколіннями забезпечується дією механізму міжпоколінної наступності. Взаємини, що склалися в суспільстві, являють собою досить багатогранну і складну систему міжпоколінних відносин, які характеризуються не тільки процесами спадкоємності, але і здатні проявлятися в конфлікті поколінь [3].

Система міжпоколінних відносин є найважливішою характеристикою суспільства. У цьому контексті актуальним є розгляд дії механізму міжпоколінної наступності в умовах науково-технічного прогресу та сучасного розвитку суспільних відносин [33]. Проблема взаємовідносин поколінних груп є досить складною для аналізу та потребує системного підходу у процесі її вирішення [43].

Д.Дідро [18], а надалі К.Маркс [23] та К.Мангайм [32] розробили основні умови та елементи процесу історичної спадкоємності, в якому беруть участь три поколінні групи.

Цей процес пов'язується з біологічними ритмами життя людини, наголошується, що кожна поколінна група має досвід певного історичного часу. У соціокультурному генезі на фоні відходу старших поколінь з'являються нові поколінні групи, які успадковують досягнення старших поколінь, але застосовують їх у умовах, що забезпечує процес наступності та послідовний розвиток суспільства [35].

Зміна соціально-економічних умов вплинула на вікову структуру сучасного суспільства. Особливістю даної структури є проживання одночасно чотирьох поколінних груп, що є можливим за рахунок збільшення середньої тривалості життя. При цьому спостерігається тенденція зниження частки молодих людей за рахунок депопуляції, що ускладнює традиційні процеси міжпоколінної наступності.

Постфігуративний тип культури характеризується потоком наступності ціннісних орієнтацій, що йде від старших поколінь до молодших. Цей тип міжпоколінних комунікацій характерний для традиційних суспільств і досить точно описаний у інтегративній класичній теорії поколінь. Основні етапи механізму міжпоколінної наступності ціннісних орієнтацій у суспільстві, що представляє постфігуративний тип культури, представлені на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Механізм міжпоколінної наступності в умовах постфігуративного типу культури

В умовах постфігуративної культури механізм наступності ціннісних орієнтацій передбачає засвоєння молодшими поколіннями норм і приписів культури у вигляді демонстрації старшими поколіннями зразків діяльності.

У соціально-економічних та історичних умовах, що змінилися, відбувається інтерпретація цінностей старшого покоління за допомогою формування нових цінностей або актуалізації окремих цінностей в ієрархії ціннісної системи. Ця трансформація дозволяє молодшим поколінням групатією чи іншою мірою адаптуватися до соціокультурного середовища, що постійно змінюється. Представлений механізм міжпоколінної наступності

забезпечує збереження у різних формах базових цінностей, їх оцінку, якісне перетворення та подальшу трансляцію [40].

Руйнування елементів постфігуративної культури в процесі науково-технічного прогресу, урбанізації, зростання масової освіти знецінюють досвід прабатьківських поколінь і в результаті цього у молодого покоління з'являється орієнтація на своїх сучасників, що в результаті сприяє формуванню кофігуративного типу культури. При цьому досвід старших поколінь продовжує відігравати важливу роль, оскільки саме старше покоління визначає стиль конфігурації. Цей тип культури характеризується відсутністю впливу у житті молодшого покоління досвіду прабатьків, що значно послаблює зв'язок з минулим, але за трансляції культурних цінностей завжди використовується традиційний механізм міжпоколінної наступності постфігуративної культури. У разі соціальних трансформацій відзначається зміна традиційної міжпоколінної наступності постфігуративної культури та відбувається формування нових ознак префігуративної культури, не зважаючи на те, що ментальні установки і цінності неспроможні зникнути за одне покоління. За інерцією старше покоління продовжує їх транслювати молодшим поколінням, але при цьому досвід старших не забезпечує молодому поколінню зразків поведінки у соціальних умовах, що змінилися. Цей досвід старших поколінь відкидається, виникає конфлікт поколінь.

Молоде покоління виробляє адаптивну поведінку до соціально-економічної ситуації. У результаті, у процесі трансформації, молодші покоління генерації виробляють цінності, адаптовані до соціокультурної ситуації і починають їх транслювати старшим поколінням, оскільки старше покоління вже не може керуватися колишнім досвідом, який стає марним у нових умовах.

Особливістю префігуративного типу культури є наявність зворотного інформаційно-ціннісного потоку, який спрямований від молодшого покоління

до старших генерацій. У цьому випадку досвід молодших поколінь, отриманий у процесі адаптації та інтерпретації цінностей та досвіду старших поколінних груп, впливає, а згодом і приймається старшими поколіннями (див. рис. 1.3).

Рис. 1.3. Механізм міжпоколінної наступності в умовах префігуративного типу культури

В умовах префігуративної культури механізм міжпоколінної наступності видозмінюється за допомогою заперечення молодшим поколінням трансльованих цінностей старшого покоління. Маючи приклади та зразки соціокультурної спадщини, молодше покоління за допомогою інтерпретації та вибору здійснює трансформацію ціннісних засад суспільства, які не забезпечують адаптаційних процесів у нових соціокультурних умовах. Соціальні трансформації змінюють свідомість людей і взаємини, що склалися між поколіннями сучасників, які виходять за межі простої трансляції ціннісних орієнтацій. Завдяки цим процесам починають формуватися стратегії взаємообміну.

Префігуративний тип міжпоколінних взаємодій передбачає, що молоде покоління поступово стає зразком процесу соціальної адаптації для старших поколінь до нових соціокультурних реалій. В епоху мережевого суспільства

та цифрових технологій старше покоління не встигає освоювати досягнення науково-технічного прогресу.

Ми вважаємо, що використання комунікативної структури суспільства, що містить елементи префігуративного типу передачі знань, дозволить зробити важливий крок у напрямку вдосконалення моделей дифузії нововведень, який дозволить вирішити проблему низької точності, побудованих на основі цих моделей прогнозів.

Оскільки основною перешкодою для літніх людей є, наприклад, відсутність комп'ютера або невміння ним користуватися, то тут завдання вивчення префігуративного типу культури як методу передачі знань у суспільстві набуває ще більшої актуальності.

Геронтоосвіта спрямована на включення людей літнього віку до активного суспільного життя. Літні люди не відчують себе безпорадними старими, що суттєво впливає на їхню поведінку та формування пропозиції з боку освітнього ринку [14]. Демографічні тенденції зумовлюють створення спеціальних програм навчання для людей третього віку з метою їхнього перенавчання. Геронтоосвіта дозволяє включити людей старшого віку до соціальних процесів, розвинути в суспільстві ідею наставництва (тьюторства) та міжпоколінну інтеграцію, стимулювати фізичний та розумовий розвиток індивідуума літнього віку. Соціальний захист старості забезпечує лише доживання людей пенсійного віку і не дає змоги вести активне соціальне життя. Тому освітня система нашої країни не повинна ставити людям віковий ценз, досягнувши якого люди усвідомлюють, що «**все давно вже позаду**». Програми додаткової освіти мають бути максимально кастомізовані та націлені на вирішення конкретних проблем літньої людини, а не давати їй абсолютно марні, непрактичні теоретичні знання.

Люди літнього віку хочуть і можуть оновлювати свої знання, щоб краще орієнтуватися в реальності, що швидко змінюється, та бути по-

справжньому активними. Навчання у третьому віці дає людям можливість почуватися незалежними [27].

Можемо виділити декілька напрямів з усієї множини навчання літніх людей, які спрямовані на здобуття незалежності:

1. Економічні засади цифрового суспільства (онлайн платежі комунальних послуг, покупки в інтернет-магазинах, протидія кіберзлочинності тощо).

2. Практичні навички, що сприяють продовженню активного життя (попередження у себе важких захворювань та позбавлення від шкідливих звичок).

3. Робота на суспільство (навички віддаленої роботи, радники та наставники у трудових колективах та державних органах, керівники громадських та політичних рухів).

В епоху Інтернету люди похилого віку не завжди охоче приймають зміни і використовують сучасні технології. Але ж це може бути формою активного спілкування із зовнішнім середовищем, оскільки створюється багато можливостей для соціальної та економічної діяльності.

Практично майже всі держустанови пропонують свої послуги через веб-ресурси (Пенсійний фонд, державні послуги онлайн: Дія, банки, комунальні установи тощо). Спілкування можна підтримувати через соціальні мережі, інтернет-форуми, електронні листи та відео-чати [5]. Крім того, за належних навичок люди літнього можуть успішно вести навчальні вебінари, ділитися минулим досвідом у статтях на сайтах, видавати електронні книги, вести відео-блоги та працювати дистанційно.

Замість перегляду низькоякісних та відверто ганебних телепередач з рекламними вставками люди літнього віку можуть дивитися світові шедеври кінематографа, слухати музичні твори, відвідувати в онлайн-режимі музеї та

знаходити будь-яку їм необхідну інформацію за допомогою електронних засобів.

Відсутність доступу до Інтернету та навичок роботи з комп'ютером призводить до цифрової ексклюзії літніх людей [17].

Виникнення інституту освіти літніх людей загострило проблему адаптації старшого покоління до нового типу соціалізації.

Сьогодні молодь навчає старше покоління не опосередковано (інформально), а безпосередньо (нерідко формально). Тому для підтримки функціональної грамотності, від людей літнього віку потрібно погодитися з тим, що у молоді можна багато чому повчитися, а буквально сісти за парту та вчитися у молодшого за віком соціального працівника - геронтовикладача. Не кожна людина літнього віку буває до цього готова. Безумовно, у вирішення цієї проблеми пов'язане із задоволенням соціальними інститутами потреби суспільства у людині, яка орієнтована на безперервну освіту. Поки що відчуття дискомфорту, яке можуть відчувати люди похилого віку, навчаючись у молодших, слід розглядати як одну зі специфічних рис даного контингенту слухачів і враховувати її, реалізуючи освітні програми для старшого покоління.

Вплив префігуративного характеру навчання на освітню активність у віці, досить рідко виступає предметом наукового вивчення. Справа в тому, що у ході реалізації освітніх проектів для літнього покоління, роль даного фактора не є такою помітною, як, наприклад, вікові зміни когнітивних здібностей слухачів третього віку. Більшість представників літнього покоління, які орієнтовані на здобуття компетентностей – це соціально активні люди [36]. Вчитися у молоді для них зазвичай. Вони часто звертаються за допомогою до різноманітних молодих фахівців (лікарі, поліцейські, соціальні працівники, державні службовці тощо), тому спокійно ставляться до ситуації, коли статус молодшої людини виявляється вищим.

Різниця у віці між соціальним працівником - геронтовикладачем та слухачами літнього віку не провокує значного відсіву останніх. Такі випадки є поодинокими, рідкісними винятками із загального правила.

Вплив фактора різниці віку геронтовикладача (соціального працівника) та слухача літнього віку на специфіку протікання геронтоосвітнього процесу значно посилюється. Це пов'язано, як мінімум, із двома причинами. По-перше, геронтоосвіта є для представників старшого покоління одним із небагатьох засобів вирішення конкретних життєвих завдань. Звернутися до послуг надавачів геронтоосвітніх послуг буде вимушена значна кількість людей літнього віку, у частини з яких нетрадиційний розподіл ролей суб'єктів освіти не викличе схвалення. По-друге, поява, розширення спектру та масштабу платних геронтоосвітніх послуг для літнього покоління призведе до того, що знання перестануть бути «гуманітарною допомогою» та перетворяться на товар. Ця обставина дозволить слухачеві літнього віку вимагати від молодого геронтовикладача (соціального працівника) необхідної компетенції, наявності досвіду, що традиційно асоціюється з віком.

Аналіз досвіду роботи надавачів геронтоосвітніх послуг, орієнтованих на літнє покоління, дозволяє дійти висновку про існування двох основних стратегій усунення описаних соціально-психологічних бар'єрів: виключення з геронтоосвітнього процесу елементів префігуративної культури та адаптація слухачів літнього віку до префігуративного типу освіти.

Перша стратегія спрямовано на зведення до мінімуму чи вилучення з геронтоосвітнього процесу моментів, що асоціюються з традиційним шкільним типом освіти. Типовими прикладами надавачів геронтоосвітніх послуг, що використовують першу стратегію, є групи взаємодопомоги та клуби для людей літнього віку. Для таких надавачів характерна неформальна обстановка, проєктування навчальних заходів з урахуванням побажань

слухачів, орієнтація освіти на практичне вирішення життєвих завдань, науково-популярний виклад матеріалу. Одним із ефективних засобів створення комфортного освітнього середовища в рамках першої стратегії є залучення людей літнього віку на викладацьку роботу. У таких надавачів геронтоосвітніх послуг викладацькі функції виконують не професійні герагоги, а найздібніші колишні слухачі університетів третього віку.

В даний час установ, які здійснюють геронтоосвіту представників старшого покоління і звертаються до першої стратегії обмаль, оскільки потрапивши у штучно створене комфортне геронтоосвітнє середовище, і навіть опанувавши певний набір знань умінь і навичок, літній слухач третього віку зі сприятливого клімату такого закладу рано чи пізно потрапляє у сувору реальність префігуративної культури [29].

Дискомфорт, який людина літнього віку відчуває при навчанні взагалі і при навчанні у молодих людей, зокрема – це показник неготовності до прийняття цінностей нової культури. У зв'язку з цим, більш переважним сьогодні видається розвиток геронтоосвітніх практик, які не середовище адаптують до людини, а вчать людину літнього віку адаптуватися і функціонувати у середовищі, що змінюється.

Такий підхід до організації геронтоосвіти дозволяє максимально реалізовувати соціалізуючий потенціал літніх слухачів [26]. Тому, на наш погляд, майбутнє геронтоосвіти пов'язане лише з реалізацією другої стратегії.

Стратегія адаптації літньої людини до префігуративного типу освіти використовується в університетах третього віку та аналогічних навчальних закладах. Форми організації занять у цих установах здебільшого вирізняються специфічною взаємодією між герагогом (соціальним працівником) і слухачами третього віку – взаємодія вибудовується за принципом партнерства у досягненні спільних цілей (тьюторство,

фасилітація). Статус слухача у рамках другої стратегії виступає результатом компромісу між необхідністю виконання ролі об'єкта гераргогічного впливу та правом літньої людини на повагу та увагу з боку молодших поколінь.

Одним із факторів, що сприяють успішній реалізації геронтоосвітніх завдань у рамках другої стратегії, є присутність у штаті професійних педагогів або соціальних працівників – фахівців у галузі дисциплін, що викладаються, які є представниками різних поколінь.

Прикладом успішного вирішення проблеми адаптації людей літнього віку до префігуративного типу взаємодії соціального працівника, гераргога і слухача може бути досвід Університетів третього віку територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів надання соціальних послуг, закладів вищої освіти, громадських організацій.

2.2. Соціологічне дослідження «Освіта як визначальний чинник у життєдіяльності людей літнього віку».

Актуальність проблеми дослідження визначається необхідністю детального аналізу проблеми впливу геронтоосвіти на інтеграцію літніх клієнтів Університету третього віку у сучасне суспільство.

Об'єкт дослідження – геронтоосвіта як адаптивний фактор.

Предмет дослідження – інтегративний вплив геронтоосвіти на літніх слухачів Університету третього віку.

Мета дослідження – проаналізувати вплив геронтоосвіти на інтеграційні процеси у слухачів Університету третього віку.

Основні завдання дослідження:

1. Визначити основні мотиваційні фактори літніх людей, що спонукають останніх брати участь у геронтоосвітніх програмах;
2. З'ясувати основні активності літніх клієнтів Університету третього віку, що сприяють успішній інтеграції у суспільство;
3. Визначити рівень впливу геронтоосвіти на задоволеність життям літніх клієнтів соціальної роботи.
4. Виявити рівень інтегративного впливу геронтоосвіти на літніх слухачів Університету третього віку.

Гіпотеза базується на науковому припущенні, що геронтоосвіта сприяє успішній інтеграції слухачів Університету третього віку у сучасний соціум.

Генеральна сукупність – люди літнього віку.

Вибіркова сукупність – слухачі Університету третього віку територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) управління соціального захисту населення Подільської районної у м.Полтаві ради.

Дослідження проводилося у червні-липні 2023 року.

Загалом у дослідженні взяли участь 1965 клієнтів та слухачів Університету третього віку територіального центру.

Таблиця 2.1. - розподіл респондентів за віком

(у % до опитаних)

Вік (років)	60-65	66-70	71-75	76-80	Старше 80
Доля (%) від усіх учасників	48,2	23,4	14,4	11,0	2,0
% слухачів УТВ	47,3	24,5	14,8	12,1	1,3

За гендерним складом респонденти розподілилися наступним чином (див. табл. 2.2):

Таблиця 2.2. Розподіл респондентів за гендерним складом

(у %)

Стать	Всього (N=1513)	Навчаються в УТВ (N=452)
Жіноча	69,1	66,5
Чоловіча	30,9	33,5
Всього	100,0	100,0

За рівнем освіти розподіл респондентів відбувся наступним чином:

Таблиця 2.3. Розподіл респондентів за рівнем освіти

(у %)

Освіта	Неповна середня	Середня	Середня технічна	Незакінчена вища	Вища
Доля (%) від усіх учасників	14,7	12,7	24,5	2,4	45,7
% слухачів УТВ	2,7	12,1	22,3	1,3	61,6

За роками навчання респонденти розподілилися наступним чином:

Таблиця 2.4. - розподіл респондентів за роками навчання
в університеті третього віку (N=452)
(У%)

Рік навчання	2020	2021	2022	2023	всього	
Стать	Жін.	31	68	90	92	281
	Чол.	24	41	58	46	171
Всього	55	109	148	138	452	

У ході проведеного нами емпіричного соціологічного дослідження, респондентам було задане питання оцінити своє матеріальне становище. Серед усіх опитаних 68,8% вважають недостатнім своє матеріальне становище. У групі слухачів Університету третього віку таких 67,6%. Вкрай недостатнє матеріальне забезпечення мають 11% усіх респондентів, серед слухачів Університету третього віку таких 10,8%. На достатнє матеріальне становище від усіх опитаних вказали 18,6%, у той час як серед слухачів Університету третього віку 19,9%. Найменший відсоток респондентів відповіли, що їх матеріальне становище цілком достатнє. Таких виявилось 1,6% серед усіх респондентів і 1,7% серед слухачів Університету третього віку.

Рис 2.1. Рівень матеріального становища респондентів

Відповідаючи на питання: "Як пройшло Ваше життя?", респонденти вказали, що дуже добре пройшло життя у 4,8% слухачів Університету третього віку та 3,4% респондентів, які не є слухачами Університету третього віку, добрим вбачають його 36,9% та 29,0% відповідно. Відсоток тих, хто вважає що його життя пройшло задовільно – 58,3% і 63,1%. Є серед респондентів і ті, хто вказав, що його життя пройшло погано. Так, серед слухачів Університет третього віку таких не виявилось, а от серед тих, хто не навчається – 4,5%.

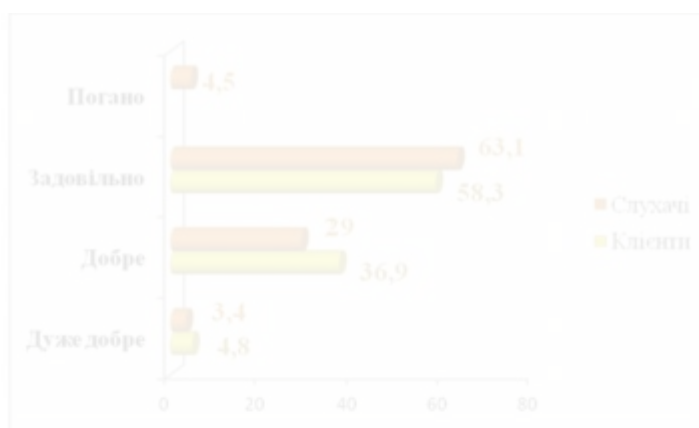

Рис. 2.2. Відповіді на запитання: "Як пройшло Ваше життя?"

Відповідаючи на запитання «Що для Вас означають досягнення?», усі опитані респонденти, і слухачі Університету третього віку, і ті, хто не навчаються, на перше місце поставили «Щасливе особисте життя», друге місце у ранжирі слухачів Університету третього віку зайняла позиція, пов'язана з рівнем знань, у той час, як ті, хто не навчаються вказали «Бути любимим». Повний аналіз відповідей наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. Відповіді на питання: «Що для Вас означають досягнення?»

(у % до опитаних)

Відповіді	Слухачі УТВ	Ті, хто не навчаються
-----------	-------------	-----------------------

	%	Ранг	%	Ранг
Щасливе особисте життя	64,0	1	72	1
Успіх у професії	10,4	5	8,8	5
Бути любимим	41,9	3	35,7	2
Матеріальне благополуччя	22,0	4	31,7	3
Мати владу	3,9	6	5,1	6
Багато знати	48,6	2	28,4	4
Бути відомим	3,5	7	1,7	7

Одним із важливих факторів у літньому віці, який також впливає і на можливість продовження навчання протягом усього життя є стан здоров'я літньої людини. Відповідаючи на запитання про стан здоров'я, респонденти у переважній більшості відповіли, що задоволені (46,9% і 44,8% відповідно). При чому серед тих, хто навчається в Університеті третього віку таких, хто вважає свій стан здоров'я цілком задовільним 9,4%, тоді як серед клієнтів таких тільки 1,7% (див рис. 2.3).

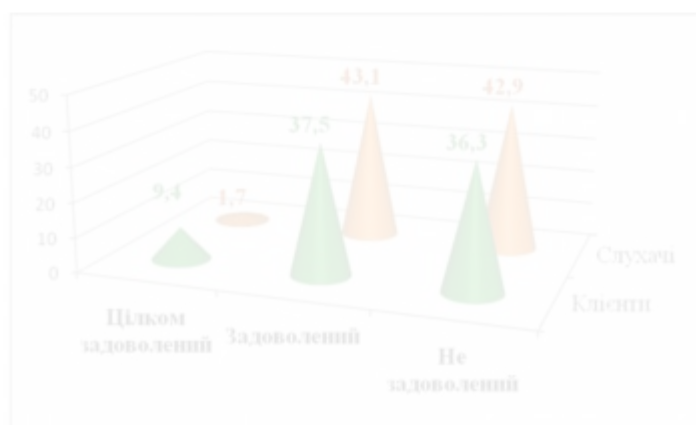

Рис. 2.3. Відповіді на запитання: «Чи ви задоволені станом свого здоров'я?»
(у %)

У ході нашого емпіричного дослідження респондентам було поставлене запитання, чи хотіли б вони змінити себе?

Серед слухачів Університету третього віку таких виявилось 43,5%, тоді як серед інших респондентів, клієнтів територіального центру таких лише 11,4%. Тих, хто частково хотів би себе змінити 45,2% та 22,2% відповідно.

Відсоток тих, хто не хоче змінюватися склав 14% і 63,4% відповідно.

Отже, ми можемо стверджувати, що освіта має суттєвий вплив на інтеграцію та успішну адаптацію літніх людей у суспільний простір.

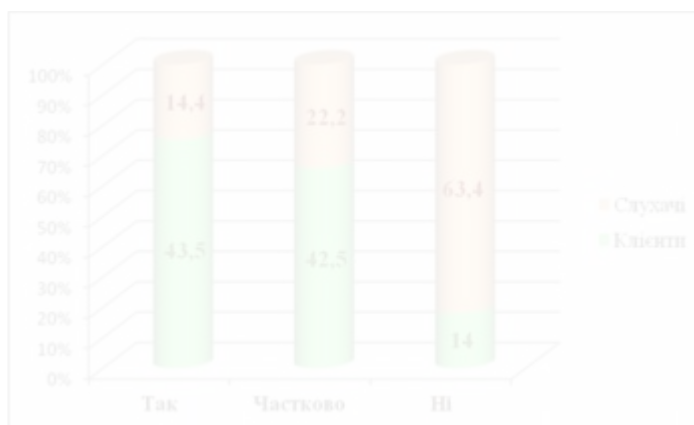

Рис. 2.4. Відповіді респондентів на запитання: «Хотіли б Ви змінити себе?»
(у % від думки кількості опитаних)

У ході проведення соціологічного дослідження нас цікавила думка респондентів, що характеризує ставлення до життєвого періоду «старість».

Відповіді розподілилися наступним чином:

Таблиця 2.6. Відповіді на питання, що характеризують ставлення респондентів до старості (у % до опитаних)

Ставлення до старості	Слухачі УТВ				Клієнти ТЦ				
	абсолютно невірні	скоріше невірні	скоріше вірні	абсолютно вірні	абсолютно невірні	скоріше невірні	скоріше вірні	абсолютно вірні	
1 Запізнiла свобода	2,7	14,6	17,9	23,8	22,2	15,3	18,2	15,9	
2 Спокій	60,5	19,5	6,1	1,2	18,4	30,3	24,8	29,7	
3 Погіршення фізичного та психічного стану	14,3	19,1	9,5	11,9	14,2	12,5	22,7	10,8	
4 Самотність безвихідь	20,2	26,2	9,5	11,9	14,8	23,3	16,5	10,8	
5 Духовна мудрість	0,0	8,3	39,3	26,2	4,6	5,7	34,1	23,3	
6 Оптимізм, життя наповнене змістом	3,6	15,5	44,5	14,3	9,1	26,1	15,9	5,1	

У сучасному світі, де панує пре фігуративний тип культури і молодь вже є носієм знань, що перевищують знання старших поколінь, нас цікавила думка наших респондентів щодо можливості спільного навчання з молоддю.

Серед респондентів слухачів Університету третього віку позитивно відповіли 79,7% опитаних, у той час, як серед клієнтів територіального центру, які не навчаються, таких виявилось 53,4%.

Негативно до спільного навчання поставилися 41,5% клієнтів територіального центру, які не навчаються, і 17,6% слухачів Університету третього віку (див. рис. 2.5).

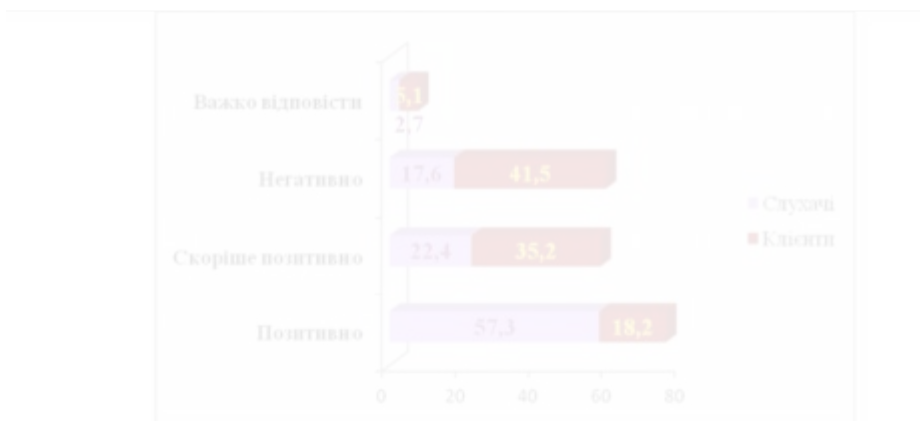

Рис. 2.5. Розподіл відповідей питанням: «Як Ви ставитесь до навчання разом із молоддю?»

З метою з'ясувати структуру вільного часу наших респондентів: слухачів Університету третього віку і тих, хто не навчається, нами було поставлене питання «Чим Ви переважно займаєтеся у вільний час?»

Серед слухачів Університету третього віку знання і самоосвіта займають переважне місце (67,9%), у той час як ті, хто не навчається, перевагу віддають спілкуванню з природою, друзями (65,3%). Слухачі Університету третього віку серед основних показників бюджету вільного часу вказали хобі (47,4%) і творчість (41,7%), громадську діяльність (38,1%). У той час як у бюджеті вільного часу клієнтів територіального центру, які не відвідують заняття Університету третього віку, перевага віддається самообслуговуванню (45,3%), хобі (35,2%) і творчість (24,4%), знанням та самоосвіті ця група респондентів відвела передостаннє місце (17,1%).

Таблиця 2.7. Відповіді на запитання: «Про заняття у вільний час» (у % до опитаних за групами слухачів і тих, хто не навчаються).

Сфера інтересів	Слухачі УТВ			Клієнти		
	так	ні	зрідка	так	ні	зрідка
1 Самоосвіта, знання	67,9	11,9	4,8	17,1	22,2	11,9

2	Громадська діяльність	38,1	27,4	34,5	15,4	31,3	53,4
3	Творчість	41,7	21,4	13,1	24,4	23,3	10,8
4	Спілкування з природою, друзями	35,7	9,5	11,9	65,3	13,1	1,1
5	Роздуми	28,6	32,1	4,8	20,5	29,6	8,0
6	Самообслуговування	26,2	16,7	28,6	45,3	29,8	24,9
7	Хобі	47,4	26,3	26,3	35,2	17,6	6,8
8	Фізкультура	22,9	30,7	46,4	11,4	17,6	22,2

Один з інтегративних показників, які детермінуються освітою є ціннісні орієнтації особистості.

Нами було поставлене запитання респондентам з проханням визначитися з пріоритетами у ціннісних орієнтаціях (див. табл. 2.8)

Таблиця 2.8. Відповіді на питання про ціннісні орієнтації
(у % до опитаних за групами: слухачів і, які не навчаються)

Ціннісні орієнтації	Слухачі УТВ				Клієнти		
	Дуже важливо	Важливо	Не Дуже важливо	Не важливо	Важливо	Не важливо	Не важливо
1 Самовдосконалення	46,4	21,4	3,6	13,0	26,1	18,2	
2 Демократія	19,1	36,9	13,1	9,7	27,8	22,2	
3 Сім'я, друзі, спілкування	51,2	27,4	0,0	48,9	25,0	1,7	
4 Матеріальне благополуччя	38,1	20,2	2,4	42,6	24,4	1,1	
5 Громадська активність	36,9	41,7	0,0	27,3	43,2	2,8	
6 Здоров'я	79,8	14,3	0,0	63,6	22,2	0,6	
7 Суспільна безпека	25,0	38,1	1,2	35,2	30,7	2,3	

Одним з цікавих індикаторів впливу освіти на соціальну активність людей літнього віку є електоральна активність. Нами у ході соціологічного дослідження було поставлене питання щодо участі літніх громадян у виборах.

81% опитаних слухачів Університету третього віку та 78,4% респондентів, які не навчаються однозначно беруть участь у виборах. Відсоток тих, хто є електорально пасивними, склав 2,4% і 5,1% відповідно.

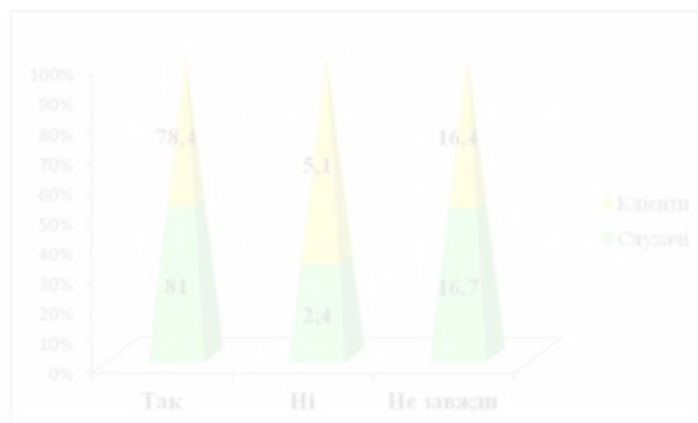

Рис. 2.6. Відповіді на запитання: «Чи берете Ви участь у виборах?»
(у %)

Процес соціалізації триває упродовж усього життя і нероздільно пов'язаний із освітою. У ході дослідження теперішніх мотивів навчання літніх людей нас цікавило питання, яку роль відіграла освіта у житті клієнтів територіального центру, які навчаються і не навчаються в Університеті третього віку. Узагальнені відповіді представлені у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9. Розподіл відповідей на питання: «Яку роль відіграла освіта у Вашому житті?» (у %)

Група	Абсолютно не вірно	Скоріш не вірно	Скоріш вірно	Абсолютно вірно
дозволила зайняти гідне місце у житті				

Слухачі УТВ	2,4	6,0	28,6	56,0
Клієнти	4,5	6,3	29,5	35,8
допомогла розвинути здібності				
Слухачі УТВ	1,2	4,8	34,5	42,9
Клієнти	4,0	3,4	28,4	27,8
зрозуміти і знайти сенс життя				
Слухачі УТВ	1,2	8,3	39,3	26,2
Клієнти	4,0	9,1	27,8	23,3
знайти друзів				
Слухачі УТВ	2,4	6,0	44,0	26,2
Клієнти	5,1	5,7	31,3	24,4
забезпечити самодостатність				
Слухачі УТВ	2,4	10,7	35,7	21,4
Клієнти	4,0	4,5	31,8	13,6
отримувати гідну зарплату				
Слухачі УТВ	7,1	14,3	35,7	19,0
Клієнти	7,4	14,2	23,3	15,9
навчитися творчо мислити				
Слухачі УТВ	2,4	4,8	34,5	29,8
Клієнти	4,0	7,4	27,8	17,6
уміти здобувати знання				
Слухачі УТВ	1,2	6,0	29,8	34,5
Клієнти	2,8	4,0	29,0	18,8
навчався (лась) з примусу				
Слухачі УТВ	39,3	23,8	3,6	1,2
Клієнти	24,4	19,3	6,8	4,0
виховати кращі якості: любов, добро, честь, порядність				
Слухачі УТВ	4,8	7,1	36,9	32,1
Клієнти	4,5	5,7	26,1	27,3
набути навичи ремесла				
Слухачі УТВ	2,4	4,8	35,7	29,8
Клієнти	2,3	4,5	30,7	21,6
навчитися виконувати громадську роботу				
Слухачі УТВ	1,2	9,5	40,5	33,3
Клієнти	2,3	13,6	27,8	15,3
критично оцінювати свої досягнення				

Слухачі УТВ	1,2	4,8	41,7	35,7
Клієнти	4,0	7,4	29,5	20,5
навчила любити природу (рослини, тварин)				
Слухачі УТВ	2,4	7,1	35,7	40,5
Клієнти	3,4	9,7	27,8	23,9

З метою з'ясування вмотивованості та усвідомленого вибору освіти як інструмента адаптації, інтеграції та соціалізації літніх клієнтів територіального центру, нами було поставлено ряд запитань стосовно ролі та впливу, місця освіти у життєдіяльності людини.

Так, превалюючи більшість респондентів, як слухачів Університету третього віку, так і клієнтів територіального центру, які не навчаються, вказали на необхідність навчання протягом життя.

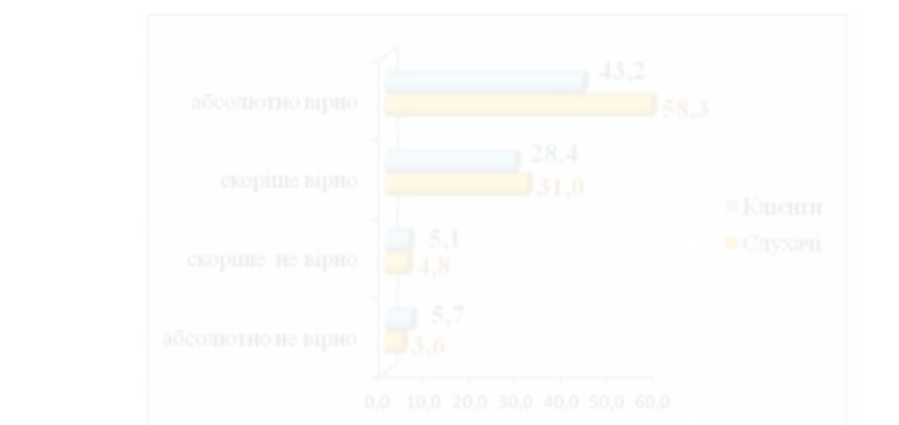

Рис. 2.7. Відповіді на запитання «Чи має людина вчитися протягом усього ЖИТТЯ?»

Як однією з причин необхідності навчатися протягом життя літні респонденти, слухачі Університету третього віку вказали недостатність знань,

отриманих у попередніх роках своєї життєдіяльності (78,4%), серед клієнтів територіального центру, які не навчаються, таких виявилось 37,0%.

Не згодних з такою думкою серед респондентів, слухачів Університету третього віку, 21,6%, а серед респондентів, клієнтів територіального центру, які не навчаються, 62,0%.

Рис. 2.8. Відповіді на твердження «Мені не вистачає знань, які я набув протягом життя»

На важливість і роль самоомвіти у життєдіяльності людини літнього віку вказали 92,9% респондентів, слухачів Університету третього віку, та 77,6% респондентів, клієнтів територіального центру, які не навчаються (див. рис. 2.9).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балдинюк О. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2018. № 1. С. 12–17.
2. Галіяш Н. Б. Характеристика основних соціальних проблем людей похилого віку. *Медсестринство*. 2012. № 1. С. 17–19.
3. Джуган Р. І. Концептуалізація поняття "успішне старіння" у соціогуманітарних науках та соціології. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: соціологічна*. 2020. № 14. С. 54–62.
4. Драб Я. Психологічні особливості соціалізації та самореалізації людей похилого віку. *НЕЙРОNEWS: Психоневрологія та нейропсихіатрія*. 2016. № 2-1. С. 14–19.
5. Житинська М. О. Забезпечення якості життя людей похилого віку як соціальна проблема. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 1 (9). С. 116–124.
6. Зуєва А. Вікові особливості установок стосовно людей літнього віку та старості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2018. № 3. С. 109–116.
7. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2023. 220 с.
8. Ільчук Л. І. Соціальне самопочуття населення України як результат соціальної захищеності. *Оптимізм і песимізм: амбівалентність українського*

соціуму в духовному і матеріальному вимірах: матеріали XVI науково-практ. конф. Київ, 2018. С. 12–18.

9. Каркач А. В. Ресоціалізуючі функції Університетів третього віку у сучасному соціумі в Україні. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії*: М-ли Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 4–5 листоп. 2016 р. Дніпро, 2016. С. 64–68.

10. Каркач А., Кравченко О., Семигіна Т. Сучасні підходи до розуміння літніх людей як особливої соціальної групи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 77–90.

11. Каркач А., Семигіна Т. Цифрова компетентність людей похилого віку: специфіка, критерії сформованості та програма розвитку. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 50–56.

12. Клименюк Н. В. Відношення до старості в різних культурних традиціях: історичний аспект. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Педагогіка*. 2010. Т. 123, № 110. С. 53–58.

13. Мацкевіч Ю. Особливості соціальної активності людей похилого віку. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2018. № 121. С. 77–82.

14. Міщиха Л., Коропецька О. Проблема старості у контексті сучасних психологічних підходів: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. № 1. С. 110–114.

15. Мордас С. Освіта людей похилого віку як перспективний напрям освіти дорослих. *INFORUM*.

URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/22/66/510>

(дата звернення: 09.01.2024).

16. Познанська К. В. Соціальне становище літніх людей та ставлення до старості в українському суспільстві. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. № 39. С. 340–345.

17. Продан О. О. Психологічні особливості самоусвідомлення особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2016. 247 с.

18. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 564 с.

19. Роль освіти в сучасному світі / В. Л. Ходунова та ін. **АКАДЕМІЧНИ ВІЗІЇ**. 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/311> (дата звернення: 09.02.2024).

20. Сембрат А. Теоретичні основи компетентнісного підходу в сучасній освіті: світовий досвід. *The scientific heritage*. 2021. № 68. С. 11–15.

21. Сопко Р. І. Становище людей похилого віку в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2023. № 7. С. 298–305.

22. Терлецька Л. Г. Психологічні механізми процесу самоаналізу : монографія. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2016. 239 с.

23. Терлецький А. В. Поняття та сутність освітньої послуги як правової категорії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 254–261.

24. Формальна, неформальна, інформальна освіта: суть, основні переваги та недоліки / С. І. Ткачов та ін. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 13(31). С. 357–365.

25. Циган Р. М. Дослідження впливу старіння населення та трудових ресурсів на зростання економіки України. *Ефективна економіка*. 2022. № 5.

URL: https://doi.org/chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/96.pdf.

26. Щудло С. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis : монографія. Харків – Дрогобич : Коло, 2012. 340 с.

27. The World Ahead 2024. <https://www.economist.com/>. URL: <https://www.economist.com/the-world-ahead-2024> (date of access: 09.02.2024).

Схожість

Джерела з Інтернету

812

3	http://ephshair.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/3014/%D0%94%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%8	79 джерел	1.33%
4	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1635/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA	2 джерела	1.29%
5	http://ephshair.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2439/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%9	2 джерела	1.05%
6	http://ephshair.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2968/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B1%D1%80%D0%B0%D1%8...		1.04%
7	http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/download/70/72		0.82%
8	https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/dis_biskup.pdf	8 джерел	0.8%
9	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6024/Zaichenko-A.A.-Sz1-M20-free.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.71%
11	http://www.ndu.edu.ua/storage/2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%BA	11 джерел	0.64%
12	http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2023_Moskovets/Moskovets_dissertation_pass.pdf	12 джерел	0.58%
13	http://socio.karazin.ua/resources/d79aaad13b03e7957fc31c927d7455d8.doc	19 джерел	0.58%
14	https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9B%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%96%D1%8F%20%D1%8	20 джерел	0.57%
16	http://eprints.zu.edu.ua/28867/1/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D0%86%20%D0%BA%D0%BE%D0	20 джерел	0.56%
17	https://dir.ukrintei.ua/view/okd/ed9cb3897bc609bf10164eddb557b7f9		0.54%
18	https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/accredit/akredit_OP/bakalavr/vidomosti_pro_samootsinyuvannya_psych	49 джерел	0.53%
19	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/%D0%91%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BA	2 джерела	0.51%
20	http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/16509		0.49%
21	http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/18485		0.48%
22	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%B7-%D0%BD%D0%BA	2 джерела	0.48%
23	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1556/1/%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%87%D1%8	4 джерела	0.48%
24	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14844/3/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0	17 джерел	0.47%

25	https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87	4 джерела	0.46%
26	https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9788/1/fedorenko_psyx_fam.pdf	4 джерела	0.46%
27	http://eprints.zu.edu.ua/31447	2 джерела	0.46%
30	https://kpsddpu.ucoz.ua/_ld/0/41_ahy.pdf		0.44%
31	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1549/1/%d0%94%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d1%81%d1%8e%d0%ba_2019.pdf		0.44%
32	http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/3428/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%	4 джерела	0.43%
33	https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/57088	20 джерел	0.43%
34	http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_2/32-2_2023.pdf	13 джерел	0.43%
35	http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4547/2/dysertacyyayarovenkobackup.pdf	7 джерел	0.43%
37	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8024/Diss_Panasuk.pdf?isAllowed=y&sequence=4		0.41%
38	http://lib.uccu.org.ua/doc/pokazchik/pokazchik2015ukraine.pdf	4 джерела	0.4%
39	http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/48491/1/%d0%97%d0%91%d0%86%d0%a0%d0%9d%d0%98%d0%	4 джерела	0.4%
40	https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/zvit-nauka-ffzh-2023.pdf		0.38%
41	https://uu.edu.ua/plan_of_scientific_measures		0.38%
42	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1562/1/%d0%9e%d0%bf%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d1%81%d0%b5%d0%		0.38%
43	https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8F-%D0%B...		0.38%
46	http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/issue/download/97/156		0.37%
47	https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/diss_Povroznyk.pdf		0.36%
48	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2880/1/%d0%a7%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%b2%d0%b0%d1	3 джерела	0.34%
49	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41069/Horinov_Drapushko_Drapushko_Iliuk.pdf?isAllowed=y&sequenc...		0.34%
50	http://elibrary.kubg.edu.ua/11522/1/LYAKH_SPM_KSPISR.pdf	2 джерела	0.34%
51	https://chl.kiev.ua/CGI-BIN/sp/index.php?page=1324	15 джерел	0.34%

101	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/K_26.053.13/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82...	12 джерел	0.18%
102	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/22407/%d0%9a%d1%80%d0%b8%d0%bc%d1%96%d0%bd%d0%be%d0%bb%...		0.18%
103	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26901		0.18%
104	https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D1%82%D0...		0.18%
105	https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%...	20 джерел	0.18%
106	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16040/1/Melnyk%20I%2C%20Romanova%20N.pdf	2 джерела	0.17%
107	https://elib.nakkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5279/%d0%91%d1%83%d0%b3%d0%b0%d0%b9%d0%be%d0%b2_...		0.17%
108	https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_finan/Sotsiolohya-2020.pdf		0.17%
109	https://fspo.udpu.edu.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D1%80%...	10 джерел	0.17%
111	http://ekhsuir.kspu.edu.xmlui/bitstream/handle/123456789/19053/Serhiichuk_pedfak_2023%20%281%29.pdf?isAllowed	4 джерела	0.16%
112	https://jarch.donnu.edu.ua/article/download/12580/12479		0.16%
113	https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/events/conf/2023/75conf/zbirnyk1.pdf	5 джерел	0.16%
114	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/22377/%d0%9a%d0%be%d0%bd%d0%ba%d1%83%d1%80%d0%b5%d0%bd%...		0.16%
115	https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/13875/1/%d0%97%d0%b1_%20%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84_%d0%9f%d...		0.16%
116	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22405/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%...		0.16%
117	https://science.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%...		0.16%
118	https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/6452/programakonferenciyi9122020.pdf		0.16%
119	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/45381/1/%d0%a4%d0%9b%d0%a1%d0%9a_2020_231%d0%b7_%d0%86%d0%b2%...	7 джерел	0.16%
120	https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D0%...		0.15%
121	http://elibrary.kubg.edu.ua/7808/1/Nosenko_Bonch-Bruevich_SI_IS.pdf	3 джерела	0.15%
122	http://eprints.zu.edu.ua/35398	15 джерел	0.14%
123	http://ea.donntu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/34024/1/4.%20%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC...	16 джерел	0.13%

124	https://docplayer.net/66753358-Ternopilskiy-nacionalniy-pedagogichniy-universitet-imeni-volodimira-gnatyuka-urusk	17 джерел	0.12%
125	https://dspace.bdpu.org/xmlui/bitstream/handle/123456789/3798/KVALIFIKATSIIINA%20ROBOTA_POKT_2021.pdf	2 джерела	0.12%
126	https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/Katalog_vibirkovih_disciplin_2024.xlsx	8 джерел	0.12%
127	http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3873/1/2705_IR.pdf	2 джерела	0.12%
128	http://sau.kiev.ua/docs/magazine/USM2012.pdf	2 джерела	0.11%
129	http://loga.gov.ua/oda/press/news/socialno_vidpovidalniy_biznes_dopomogaie_vrazlivim_kategoriyam_gromadyan_luganshchini		0.11%
130	http://er.ucu.edu.ua/handle/1/1711	8 джерел	0.11%
134	http://novadoba.in.ua/z-redaktsijnoji-poshti?start=40		0.11%
136	http://kymu.edu.ua/files/metod-rekom-magistr.pdf	4 джерела	0.1%
137	https://ela.kpi.ua/handle/123456789/25665	7 джерел	0.1%
138	https://www.chnu.edu.ua/media/dmufqpnj/3186-sotsialna-robota.pdf	9 джерел	0.1%
139	http://foreign-languages.karazin.ua/resources/a6a6ecc9593af26b6ae748a6170f20fa.pdf	5 джерел	0.1%
140	https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/216	4 джерела	0.1%
141	http://soc.univ.kiev.ua/ru/library?field_authorl_value=&field_bookarticle_value=All&field_language_value=All&field_nu	2 джерела	0.1%
142	http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/26571/1/%d0%a7%d0%b5%d1%85%d0%be%d0%b2%d1%81%d1%	4 джерела	0.1%
143	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/525156/mod_folder/content/0/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%		0.1%
144	https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/3381/metodychkadyplomnarobotamagistr211vetrynarnamedycy	2 джерела	0.1%
145	http://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/Disertatsiya_Medvedenko_N.V..pdf	19 джерел	0.1%
146	https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/43380/1/%d0%9a%d0%a0%20%d0%bc%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%	5 джерел	0.09%
147	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7885/1/%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%	5 джерел	0.09%
148	https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/dotuk-nature-zbirka.pdf	18 джерел	0.09%
149	http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1365/1/%d0%9a%d0%be%d1%80%d0%bd%d0%b5%d1%89%d1%83%	17 джерел	0.09%

150	https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/1_nmz/vstup/2021/programa_sr-2021.pdf	0.09%
152	http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7502/1/%D0%9a%D0%be%D0%bd%D1%84%D0%b5%D1%80%D0%b5%...	0.09%
153	https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68360c28-a540-4427-80fc-6a2e7b2a1092/content	0.09%
154	https://stat.knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/dfa2684085a58809d90b630a0fe26059.pdf	18 джерел 0.09%
155	https://eujem.cz/wp-content/uploads/2020/eujem_2020_6_1/eujem_2020_6_1.pdf	0.08%
156	https://nam.kiev.ua/files/zbirka-2018-duhovni.pdf	0.08%
157	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_spets_pedagog/Metodychni%20rekomentatsii.pdf	0.08%
158	https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/00197769-315b-4ef3-9de8-feb007610007/content	5 джерел 0.08%
160	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9207/%D0%9c%D0%95%D0%a2%D0%9e%D0%94_%D0%a0%D0%95%...	0.08%
161	https://www.researchgate.net/publication/369031910_Instrumenti_stabilizacii_finansovoi_sistemi_Ukraini_v_umovah_vijni	0.08%
162	http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/issue/download/39/229	0.08%
163	https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/49556/1/Kobysycha_bakalavr.pdf	0.08%
164	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8094/1/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD...	0.08%
165	http://idpnan.org.ua/files/p.1busuyok-d.v.-pravove-regulyuvannya-upravlinskih-ta-servisnih-vidnosin-u-sferi-vikoristannya-ta-oh	0.08%
166	http://pa6oma.info/katalog/doc_details/1007-----1.html	2 джерела 0.08%
167	http://teb-consulting.ru/post-10338	0.08%
168	http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1.pdf	0.08%
169	https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/2493/1/Praktyka%20v%20sotsial%ca%b9nykh%20sluzhbakh%20%28v	4 джерела 0.08%
170	https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/311	0.08%
171	http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/14393/1/Kirpikin_dyp_2021.pdf	0.08%
172	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/30188/1/%D0%96%D0%b0%D1%80%D0%b0_%D0%b4%D0%b8%D1	2 джерела 0.08%

1	Студентська робота	ID файлу: 1016166891	Навчальний заклад: Open International University of Hu	15 Джерело	4.05%
2	Студентська робота	ID файлу: 1015911174	Навчальний заклад: Open International University of Hu	11 Джерело	3.24%
10	Студентська робота	ID файлу: 1016160451	Навчальний заклад: Open International University of Hu	14 Джерело	0.68%
15	Студентська робота	ID файлу: 1016171547	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.56%
28	Студентська робота	ID файлу: 1015972775	Навчальний заклад: Open International University of Hu	4 Джерело	0.45%
29	Студентська робота	ID файлу: 1015722352	Навчальний заклад: Open International University of Hu	16 Джерело	0.45%
36	Студентська робота	ID файлу: 1015700812	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.42%
44	Студентська робота	ID файлу: 1014301950	Навчальний заклад: Open International University of Hu	16 Джерело	0.38%
45	Студентська робота	ID файлу: 1016171436	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.37%
56	Студентська робота	ID файлу: 1004245823	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.32%
57	Студентська робота	ID файлу: 1015982635	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.32%
60	Студентська робота	ID файлу: 1016112375	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.29%
69	Студентська робота	ID файлу: 1014399444	Навчальний заклад: Open International University of Hu	5 Джерело	0.26%
87	Студентська робота	ID файлу: 1013792188	Навчальний заклад: Open International University of Hu	2 Джерело	0.23%
110	Студентська робота	ID файлу: 1004245777	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.16%
131	Студентська робота	ID файлу: 1016170509	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.11%
132	Студентська робота	ID файлу: 1016110463	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.11%
133	Студентська робота	ID файлу: 1015877982	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.11%
135	Студентська робота	ID файлу: 1004245802	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.1%
151	Студентська робота	ID файлу: 1013088543	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.09%
159	Студентська робота	ID файлу: 1014354580	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.08%

Цитати

Цитати

10

1 «все давно вже позаду»

2 "Як пройшло Ваше життя?"

3 "Як пройшло Ваше життя?"

4 «Що для Вас означають досягнення?»

5 «Чи ви задоволені станом свого здоров'я?»

6 «Хотіли б Ви змінити себе?»

7 «Як Ви ставитеся до навчання разом із молоддю?»

8 «Про заняття у вільний час»

9 «Чи берете Ви участь у виборах?»

10 «Яку роль відіграла освіта у Вашому житті?»